

Гут Л.В., к.е.н., доцент,
Зігрюк О.О.,
Чернівецький торговельно-економічний
інститут КНТЕУ,
м. Чернівці

Методологічні підходи до фінансового планування підприємств

В статті розглянуті погляди вчених на визначення категорії «фінансове планування», визначені роль та призначення фінансового планування, система показників, які використовуються при його здійсненні, запропонований багатоваріантний підхід використання моделей фінансового планування.

Ключові слова: фінансове планування, фінансові результати, прибуток, прогноз фінансових результатів, прогноз руху грошових коштів, прогнозний бухгалтерський баланс, методи фінансового планування.

В статье рассмотрены взгляды ученых на определение категории «финансовое планирование», определены роль, назначения финансового планирования и система показателей, которые используются при его осуществимые, предложен многовариантный подход к использованию моделей финансового планирования.

Ключевые слова: финансовое планирование, финансовые результаты, прибыль, прогноз финансовых результатов, прогноз движения денежных средств, прогнозный бухгалтерский баланс, методы финансового планирования.

In the article the views of the scientists on the definition of the category «financial planning» are examined, the role, function of financial planning and the system of indexes, which are being used while its realization are determined, the multiple-choice approach to using the models of financial planning is offered.

Key words: financial planning, financial results, profit, prognosis of financial results, prognosis of monetary funds movements, prognostic accountant balance, methods of financial planning.

Постановка проблеми. Дієвим інструментом реалізації фінансової стратегії підприємства є фінансове планування, яке відображає вартісну сторону процесу, в основному фінансові можливості забезпечення заходів, використовуючи для цього показники, специфічні форми і методи.

Актуальною є на сьогодні розробка методів складання фінансового плану підприємства та пошуку шляхів покращення фінансового стану підприємств державної форми власності. Проблема у сучасних умовах пов'язана з тим, що на ринку з'являються фірми – конкуренти, яку прагнуть завоювати частину ринку, і тому державним підприємствам, щоб втриматися на тому чи іншому ринку товарів або надання послуг, потрібно вишукувати шляхи, за рахунок яких можна покращити фінансовий стан та зрівноважити грошові надходження і витрачання коштів. Цим обумовлена актуальність вибраної теми дипломної магістерської роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розробки і вдосконалення фінансового планування тривалий час вивчалися вітчизняними

та зарубіжними вченими, такими, як І.А. Бланк, А.Г. Загородній, А.М. Поддєрьогін, О.С. Філімоненко, Л.М. Ремньова.

Постановка завдання. Мета статті є у визначенні теоретичних основ фінансового планування державних підприємств та оцінки перспектив фінансового розвитку підприємства.

Виклад основного матеріалу. Вирішення питання фінансового забезпечення розвитку підприємств пов'язано з тим, що підтримка конкурентних переваг підприємства та продукції, що пропонується ринку, зростання обсягів діяльності потребують додаткових фінансових витрат. Водночас фінансові ресурси більшості підприємств обмежені. Наслідком обмеженого доступу до ринку позикового капіталу, браком реальних інвесторів може стати втрата ринкових позицій підприємства. Пошук джерел фінансування, які б значною мірою відповідали необхідним обсягам фінансування при мінімізації ризиків є розроблення фінансових планів, які б стали інструментами реалізації поточних та стратегічних цілей підприємств і дали б можливість забезпечити ефективне управління підприємством як на етапі розроблення планів, так і в процесі їх реалізації.

Дослідженню категорії «фінансове планування» приділяли увагу і висловлювали своє бачення багато науковців. Їхні погляди на визначення категорії «фінансове планування» представлено у таблиці 1.

На наш погляд, кожен вчений, даючи визначення категорії «фінансове планування», охарактеризував її правильно по-своєму. Ми погоджуємося з цими визначеннями, але вважаємо за доцільне запропонувати своє визначення категорії «фінансове планування».

Таблиця 1

Погляди вчених на визначення категорії «фінансове планування»

№ п/п	Автор	Визначення	Джерело
1.	Вознюк Г.Л.	Фінансове планування – це процес розроблення системи фінансових планів з окремих аспектів фінансової діяльності підприємства, який забезпечує реалізацію його фінансової стратегії на новий період.	Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. Фінансовий словник. – 4-те вид. випр. та доп. – К.: Т-во. «Знання», КОО; Л.: вид-во Львів. Банк ін-ту НБУ, 2007 (с. 328)
2.	Загородній А.Г.	Фінансове планування – це планування процесів формування, розподілу, перерозподілу і використання фінансових ресурсів.	Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. Фінансовий словник. – 4-те вид. випр. та доп. – К.: Т-во. «Знання», КОО; Л.: вид-во Львів. Банк ін-ту НБУ. (с. 328)
3.	Загородній А.Г.	Фінансове планування – це розділ бізнес-плану, що розробляється з метою підтвердження окупності та прибутковості інвестицій у підприємницький проект.	Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. Фінансовий словник. – 4-те вид. випр. та доп. – К.: Т-во. «Знання», КОО; Л.: вид-во Львів. Банк ін-ту НБУ. (с. 327)

4.	Зятковський І.В	Фінансове планування – це планування фінансових ресурсів і напрямів їх використання з метою забезпечення господарської та фінансової діяльності підприємства.	Зятковський І.В. Фінанси підприємств : [Навч. посібник] 2-ге вид., перероб. та доп. – К. : Кондор, 2003. (с. 282)
5.	Ремньова Л.М.	Фінансове планування – це процес визначення майбутніх доходів підприємства, напрямів витрат грошових коштів та обґрунтування заходів щодо забезпечення платоспроможності дохідності та фінансової стійкості.	Ремньова Л.М. Фінансовий менеджмент : [Навчальний посібник]. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2005. (с. 437)
6.	Чорна О.Є.	Фінансове планування – це науковий процес обґрунтування на певний період руху фінансових ресурсів підприємства і відповідних фінансових відносин.	Чорна О.Є. Фінансовий менеджмент : підручник. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. (с. 502)
7.	Марич П.М.	Фінансове планування – це сукупність розрахунків щодо визначення грошових доходів і надходжень та спрямувань їх на покриття запланованих видатків і затрат за різними сферами діяльності господарства у відповідності з виробничими та інвестиційними потребами у плановому періоді.	Марич П.М. Фінанси підприємств. Підручник для студентів вищих закладів освіти. 2-ге вид. стереотипне. – Львів : «Магнолія Плюс» 2005. (с. 328)
8.	Загородній А.Г.	Фінансове планування – це розроблення системи фінансового плану за окремими напрямками фінансової діяльності підприємства, які забезпечують реалізацію його фінансової стратегії у плановому періоді.	Загородній А.Г. Фінанси підприємств : [Навч. посібник]. – Львів : ЛБІ НБУ, 2003.(с. 192)
9.	Поддєрьогін А.М	Фінансове планування – це консолідований плановий документ, що відображає рух грошових коштів на підприємстві у плановому періоді.	Фінансовий менеджмент: [Підручник] / Кер. кол. авт. і наук. ред проф. А.М. Поддєрьогін. – К. : КНЕУ, 2005. (с. 531)
10.	Поддєрьогін А.М.	Фінансове планування – це процес визначення обсягу фінансових ресурсів за джерелами формування і напрямками їх цільового використання згідно з виробничими та маркетинговими показниками підприємства у плановому періоді.	Фінанси підприємств підручник / Кер. авт. кол. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. – 4-те вид., перероб. та доп. – К. : КНЕУ, 2002 (с. 561)
11.	Філімоненко О.С	Фінансове планування – це процес розрахунку фінансових результатів, їх розподілу, визначення обсягів надходження відповідних видів фінансових ресурсів і їх розподілу за напрями використання у запланованому році.	Філімоненко О.С. Фінанси підприємств.: [Навчальний посібник]. – К. : Кондор, 2005. (с. 312)

12.	Філімоненко О.С.	Фінансове планування – це процес визначення обсягів надходження відповідних видів фінансових ресурсів і їх розподілу за напрямками використання в запланований рік.	Філімоненко О.С. Фінанси підприємств.: Практикум/ [Навчальний методичний посібник]. – К.: Ельга. Ніка-Центр, 2003. (с. 195)
13.		Фінансове планування – це науково обгрунтований процес визначення джерел створення і напрямів використання фінансових ресурсів в економіці держави з метою забезпечення стабільного економічного та соціального розвитку.	Економічний словник – III том. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. (с. 812)
14.		Фінансове планування – це особлива сфера економічної діяльності держави, господарюючих суб'єктів і окремих громадян з обгрунтування ефективності управлінських рішень у питаннях господарської діяльності, щодо їх фінансового забезпечення, оптимізації передбачених витрат і отримання високих фінансових результатів.	Економічний словник – III том. – Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. (с. 812)

Отже, фінансове планування – це складний процес визначення та формування потрібної кількості фінансових ресурсів, а також їх розподіл та перерозподіл за окремими напрямками діяльності підприємства з метою забезпечення його стабільного економічного розвитку.

При командно-адміністративній системі управління планування було прерогативою держави. У централізованому порядку доводилися директивні плани показники виробничого та соціального розвитку підприємства. Сума та рівень витрат централізовано нормувалися. Галузеві міністерства перерозподіляли доходи та прибутки підприємств. Значна частина прибутку й тимчасово вільних коштів підприємств, що ефективно працювали, вилучалася для фінансування видатків держави на покриття витрат збиткових підприємств у відповідних галузях економіки. Надмірна централізація фінансових ресурсів послаблювала економічні стимули для розширення виробництва, що негативно позначалося на результатах фінансово-господарської діяльності підприємств. Дотаційність розвитку окремих галузей не сприяла зменшенню кількості збиткових та малорентабельних підприємств.

З 1992 року за умов інфляції і гіперінфляції підприємства перестали розробляти річні фінансові плани взагалі, складаючи їх здебільшого лише на квартал. Поточне фінансове планування відроджене на державних підприємствах згідно із Законом України від 21.09.2000 р. «Про внесення змін до статті 20 Закону України «Про підприємства в Україні»». Законом передбачено, що державне підприємство (крім казенного) самостійно складає річний фінансовий план, який затверджується до 1 липня року, що передують плановому, органом, уповноваженим управляти відповідним державним майном. Підприємства інших форм власності відповідно до цього закону

розробляли і затверджували фінансові плани у порядку і в терміни, визначені їхнім власником (власниками). Фінансове планування регулювалося «Положенням про порядок складання фінансового плану державним підприємством, крім казенного». Фінансове планування на державних підприємствах (крім казенних) стало обов'язковим з 2001 р., а з 2004 р. запроваджена нова форма фінансового плану.

Для підприємств недержавних форм власності це положення носило рекомендаційний характер, однак його додержувалися, отримуючи кредити та розробляючи бізнес-плани. Від організації фінансового планування багато в чому залежить рівень управління економікою, правильна оцінка звичайної діяльності підприємств, система матеріального стимулювання колективів підприємств і окремих працівників державних підприємств, а також підприємств інших форм власності, якщо це передбачено установчим договором.

Запровадження фінансового планування нині в Україні стримується з таких причин: високий рівень невизначеності на ринку, пов'язаний з тривалими глобальними змінами в усіх сферах суспільного життя (непередбачуваність цих змін ускладнює фінансове планування); відсутність нормативно-правової бази фінансового планування на мікро рівні; обмеженість фінансових можливостей більшості підприємств для залучення висококваліфікованих спеціалістів, здатних виконувати складні фінансові розрахунки у підприємствах малого і середнього бізнесу, хоч саме там потреба у фінансовому плануванні є найгострішою, бо їхні ресурси характеризуються обмеженістю, а зміни зовнішнього середовища суттєво впливають на їх діяльність.

Згідно із Наказом Міністерства економіки України від 31.03.2006 р. № 117 «Про внесення змін до порядку складання, затвердження та контролю виконання фінансових планів державних підприємств, акціонерних, холдингових компаній та інших суб'єктів господарювання, у статутному фонді яких більше 50 % акцій (часток, паїв) належать державі, та їх дочірних підприємств» [4], фінансовий план підприємства складається з таких розділів:

1. Формування прибутку підприємства включає такі групи показників:

Ø показники доходів: доход від реалізації продукції (товарів робіт, послуг); податок на додану вартість; інші непрямі податки; інші вирахування з доходу; чистий дохід від реалізації продукції (товарів робіт, послуг); інші операційні доходи; доходи від участі у капіталі; інші фінансові доходи;

Ø показники витрат: показник розміру собівартості реалізованої продукції; адміністративні витрати; витрати на збут; інші операційні витрати; фінансові витрати; витрати від участі в капіталі; інші витрати; податок на прибуток від звичайної діяльності;

Ø показники фінансового результату діяльності: валовий прибуток (збиток); фінансовий результат від операційної діяльності; фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування;

Ø показник чистого прибутку (збитку).

2. Розподіл чистого прибутку містить показники відрахування частини прибутку: державними, казенними підприємствами та їх об'єднаннями і

дочірніми підприємствами; господарськими товариствами, холдинговими компаніями та їх дочірніми підприємствами відповідно до законодавства України; відрахування до фонду дивідендів господарськими товариствами, холдинговими компаніями та їх дочірніми підприємствами за нормативами, установленними в поточному році, за результатами фінансово-господарської діяльності за минулий рік; перераховані дивіденди за результатами фінансово-господарської діяльності за минулий рік. Нормативи перерахованих показників визначаються законодавством України та встановлюються Кабінетом Міністрів України. Також до цієї частини фінансового плану належать такі показники, як залишок нерозподіленого прибутку минулих періодів (непокритого збитку) та інші фонди, що відображають суми відрахування до фондів відповідно до статей 75 і 87 Господарського кодексу України [1]. Обов'язкові платежі підприємства до бюджету та державних цільових фондів включають усі обов'язкові платежі підприємства до бюджету та державних цільових фондів та місцевих бюджетів. До поточних податків та обов'язкових платежів до бюджету належать: податок на прибуток; акцизний збір; ПДВ, що підлягає сплаті до бюджету за підсумками звітного періоду; ПДВ, що підлягає відшкодуванню з бюджету за підсумками звітного періоду; рентні платежі; ресурсні платежі; інші податки.

У ринкових умовах, коли конкурентоспроможність підприємств усіх форм власності, їх сильна позиція на ринку товарів і послуг значною мірою залежить від вибору сфери діяльності й уміння забезпечити фінансову стабільність, інтерес фінансових менеджерів до фінансового планування та форм і методів контролю його виконання постійно зростає.

У сучасних умовах фінансове планування має орієнтуватися на ринкову кон'юнктуру, враховувати вірогідність настання певних подій і одночасно розробляти моделі поведінки підприємства за зміни ситуації з матеріальними, трудовими та фінансовими ресурсами. Ринок ставить високі вимоги до якості фінансового планування, оскільки нині за негативні наслідки своєї діяльності відповідальність нестиме саме підприємство. За нездатності врахувати несприятливу ринкову кон'юнктуру підприємство стає банкрутом і підлягає ліквідації з відповідними негативними наслідками для засновників.

Роль фінансового планування проявляється у тому, що воно є необхідним для фінансового забезпечення розширення кругообігу виробничих фондів досягнення високої результативності виробничо-господарської діяльності, створення умов, які забезпечили б платоспроможність та фінансову стійкість підприємства, для визначення життєздатності підприємства за умов конкуренції і одержання фінансової підтримки від зовнішніх інвесторів.

Метою фінансового планування є вирішення таких основних питань:

- забезпечення виробничої та інвестиційної діяльності необхідними фінансовими ресурсами, необхідними для його нормальної господарської діяльності, включаючи розширене відтворення основних засобів підприємства, формування оборотних коштів, матеріальне стимулювання, забезпечення соціальних потреб працівників;

- виявлення внутрішніх резервів у господарській діяльності підприємства

та спрямування їх на підвищення ефективності виробництва;

- забезпечення раціональних та взаємовигідних економічних відносин підприємства з іншими підприємствами-постачальниками матеріальних ресурсів, бюджетом та банками;

- визначенні шляхів ефективного вкладення капіталу, оцінці раціонального його використання; виявленні та мобілізації резервів збільшення прибутку за рахунок раціонального використання матеріальних, трудових та грошових ресурсів;

- здійснення контролю за господарсько-фінансовою діяльністю і грошових ресурсів.

Фінансове планування втілює встановлені цілі у форму конкретних фінансових показників і забезпечує фінансовими ресурсами, закладені у виробничому плані економічні пропорції розвитку. Планування представляє собою процес розробки і прийняття цільових рішень кількісного та якісного характеру і визначення шляхів їх найбільш ефективного досягнення. Результатом перспективного фінансового планування є розроблення трьох основних документів:

- прогнозу фінансових результатів (прибутків та збитків), який показує обсяг прибутку, який передбачено одержати в наступному періоді;

- прогнозу руху грошових коштів (баланс грошових потоків), який відображає рух грошових потоків за джерелами формування та за видами діяльності (операційна, інвестиційна, фінансова діяльність) та ефективність їх використання у наступному періоді, що дає можливість визначити потребу у залученні капіталу й перевірити майбутню ліквідність підприємства;

- прогнозного бухгалтерського балансу підприємства, що входить до складу директивного фінансового планування. Баланс підприємства – це зведена таблиця, в якій відображено джерела капіталу (пасив) і його розміщення (актив). Бухгалтерський баланс (баланс активів і пасивів) потрібний для того, щоб оцінити в які види активів спрямовуються грошові кошти і за рахунок яких джерел (пасивів) передбачається формування активів.

Процес формування фінансового плану охоплює пошук збалансованих управлінських рішень, які б найбільшою мірою могли задовольнити потреби засновників, забезпечити найменш ризиковану програму фінансування, сформувавши рівень прибутковості, який би дав змогу ефективно стимулювати діяльність учасників виробничих процесів та менеджменту. Досягти цього балансу дуже важко, оскільки поліпшення дивідендної політики зменшує можливість реалізації фінансових планів за рахунок власних коштів, збільшуючи фінансовий ризик підприємства. Зростання ж обсягів зовнішнього фінансування робить підприємство фінансово менш стійким, але сприяє підвищенню рентабельності власного капіталу у майбутньому. Баланс між можливостями формування дивідендної політики, яка б дала можливість власникам одержувати запланований рівень прибутків на вкладений капітал, та політикою розподілу на користь співробітників підприємств також складно досягається. Зростання частини прибутку на споживання обмежує дивідендні можливості та можливість розширеного відтворення діяльності підприємства і

навпаки. Водночас неефективна політика стимулювання може знизити загальну ефективність функціонування підприємства.

Комплексне фінансове планування потребує фахового підходу. У процесі розробки плану й контролю за ходом його виконання у полі зору фінансового менеджера повинна бути вся різнобічна фінансово-господарська діяльність підприємства. Першочерговим його завданням має бути забезпечення фінансової стабільності суб'єкта господарювання шляхом максимального використання внутрішніх важелів ресурсного забезпечення кругообігу виробничих фондів, підвищення фондівдачі і рентабельності активів, забезпечення високої ліквідності боргових зобов'язань. Фінансовий менеджер повинен аналізувати доступну інформацію про діяльність конкурентів підприємства, прогнозувати вплив зовнішніх чинників на фінансовий стан підприємства, розробляти запобіжні чи альтернативні заходи, щоб забезпечити фінансову стійкість і конкурентоспроможність. Однак посада фінансового менеджера або фінансового аналітика є не на всіх підприємствах. Для малих підприємств фінансовий план пропонується складати за формою балансу доходів і витрат. Водночас для таких підприємств необхідно розробити нормативні еталонні показники економічної ефективності, досягнення яких забезпечувало би їм необхідні передумови фінансової стабільності, і повинні бути врахованими при розробці фінансового плану і порівняльного аналізу фінансового стану підприємства за даними фінансової звітності. Ними можуть бути: рентабельність обороту (продаж), рентабельність активів (у т. ч. основних фондів і оборотних засобів), рентабельність власного капіталу, фондівдача активів (у т. ч. основних фондів і оборотних засобів), коефіцієнти маневрування, поточної ліквідності і фінансової стійкості. Розроблені еталонні показники будуть корисними для порівняння економічної ефективності господарської діяльності й фінансового стану структурних одиниць, оперативного реагування на зміни результативності діяльності підприємства та зовнішніх факторів.

При здійсненні фінансового планування доцільно використовувати такі методи: нормативний, економічного аналізу (розрахунково-аналітичний, балансових розрахунків), грошових потоків, багатоваріантності розрахунків (оптимізації планових рішень), економіко-математичного моделювання [8; 9; 10; 17].

При формуванні фінансових планів варто використовувати багатоваріативний підхід з застосуванням різних моделей, що дає змогу спрогнозувати вплив фінансового планування на результати діяльності підприємства.

У вітчизняній та зарубіжній літературі наводять такі моделі фінансового планування: типові моделі фінансового планування, імітаційні моделі, модель LONGER, моделі короткотермінового фінансового планування тощо. Вибір моделі фінансового планування залежить від багатьох чинників, серед яких найважливішими є: часовий горизонт планування, можливості фінансового аналітика, визначена точність фінансових прогнозів, забезпеченість сучасними комп'ютерними прикладними програмами тощо.

Найбільш популярними у фінансовому плануванні є імітаційні моделі, які прості та практичні, але намагання досягти максимальної точності при плануванні призводить до надмірної деталізації при їх використанні, що значно ускладнює застосування ситуаційних моделей у практиці фінансового планування. Без застосування такої деталізації збільшуються похибки при визначенні результатів планування. Такі моделі прогнозують наслідки фінансової стратегії, яку обрав користувач моделі.

Відмінністю моделі LONGER від типових фінансових моделей є те, що вона оптимізує рішення завдяки розрахунку найбільш вдалого фінансового плану в межах визначених обмежень. Модель побудована на теоретичних концепціях корпоративних фінансів, а не на бухгалтерському підході, враховує дію ринку капіталів. Кінцевою метою в цій моделі визначається максимізація чистої приведеної вартості компанії, що побудована на концепції Модільяні-Міллера.

Можливості комбінування джерел фінансування при забезпеченні виконання фінансових планів підприємств дають змогу оптимізувати вартість залученого та позикового капіталу, зменшити ризик використання позикових коштів, розширити базу фінансування стратегічних планів, наростити вартість акціонерного капіталу, підвищити ефективність діяльності підприємств. Але кожне із можливих поєднань джерел фінансування у фінансових планах потребує чіткою обґрунтування з боку фінансових аналітиків.

Висновки. Розглянувши теоретичний аспект фінансового планування, можемо констатувати, що фінансове планування дає змогу підприємству визначити: розмір грошових коштів, що їх може отримати підприємство у своє розпорядження; джерела надходження коштів; відповідність фінансових ресурсів обсягу операційної та інвестиційної діяльності; частку коштів, яка має бути відрахована до бюджету, державні цільові фонди, банкам та іншим кредиторам; напрями розподілу та використання прибутку на підприємстві; міру забезпечення реальної збалансованості планових витрат і доходів підприємства на принципах самоокупності та самофінансування.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-ІУ. Режим доступу : – <http://zakon1.rada.gov.ua>.
2. Про внесення змін до статті 20 Закону України «Про підприємство в Україні» // Закон України від 21.09.2000 р. № 1 963-ІІІ. Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
3. Про затвердження порядку складання фінансового плану державним підприємством (крім казенного) та контролю за його виконанням // Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції від 27.03 2003 р. № 137.
4. Про внесення змін до порядку складання, затвердження та контролю виконання фінансових планів державних підприємств, акціонерних, холдингових компаній та інших суб'єктів господарювання, у статутному фонді яких більше 50 відсотків акцій (часток, паїв) належать державі, та їх дочірніх підприємств: Наказ Міністерства економіки України від 31.03.2006 № 117. Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
5. Про складання фінансових планів підприємств: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.04.2005 р. № 95. Режим доступу : [http:// zakon1.rada.gov.ua](http://zakon1.rada.gov.ua).

6. Методичні рекомендації зі складання фінансового плану торговельного підприємства (затв. постановою правління Укоопспілки від 26.12.01. № 320.) – К. : Центральна спілка споживчих товариств України, 2001.
7. Аранчій В.І. Фінанси підприємств : навчальний посібник / В.І. Аранчій – К. : ВД «Професіонал», 2004 р. – 304 с.
8. Бланк И.А. Стратегия и тактика управления фінансами / И.А. Бланк. – К. : АДЕФ, 1996. – 534 с.
9. Економічний словник – III том. – Київ : Видавничий центр «Академія», 2002. – 952 с.
10. Журавель Т.М. Фінанси підприємств : навч. посібник для самостійного вивчення дисципліни / Т.М. Журавель, Р.М. Михайленко – К. : Знання. Прес, 2004. (Вища освіта XXI ст.). – 291 с.
11. Загородній А.Г. Фінанси підприємств : [навч. посібник.]. – Львів : ЛБІ НБУ, 2003. – 265 с.
12. Загородній А.Г. Фінансовий словник. – 4-те вид. випр. та доп. / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Т.С. Смовженко – К. : Т-во. «Знання», КОО; Л. : вид-во Львів. Банк ін-ту НБУ. – 2007. – 566 с.
13. Марич П.М. Фінанси підприємств. Підручник для студентів вищих закладів освіти. 2-ге вид. стереотипне / П.М. Марич – Львів : Магнолія Плюс, 2005. – 368 с.
14. Радзівілл В.Ю. Критерії вибору показників фінансових планів для основних видів фінансового планування / В.Ю. Радзівілл // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 11. – С. 98–104.
15. Ремньова Л.М. Фінансовий менеджмент : навчальний посібник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2005. – 485 с.
16. Філімоненко О.С. Фінанси підприємств : навчальний посібник / О.С. Філімоненко – К. : Кондор, 2005. – 400 с.
17. Фінансовий менеджмент : підручник / Кер. кол. авт. і наук. Ф59 ред проф. А.М. Поддєрьогін. – К. : КНЕУ, 2005. – 571 с.
18. Чорна О.Є. Фінансовий менеджмент : підручник / О.Є. Чорна. – Київ : Центр навчальної літератури, 2006. – 520 с.